

gény); *A festő hagyatéka* (regény – előkészületben); *Hősök nélkül* (*Az internetháború*, 1. rész – előkészületben)

Feleségei: 1964–1968 Marian Éva (Szurdi Éva); 1975– Gogola Julianna
 Gyermekai: 1975– Szurdi Andrea, 1977– Szurdi Miklós, 1985– Szurdi János
 Unokái 2008– Szurdi Iván, 2009– Szurdi Anna, 2013– Kóczián Emma

Szabad idejében unokázik, bridzsezik, teniszezik, jógázik, olvas, Manchester United-szurkoló.

Kemsei István

költő, esszéista, kritikus (Kaposvár, 1944. augusztus 1.)

Annyit éltem... Vissza pedig: mintha szakadékba tekintenék. Nincs mit ünnepelnie egy saját korát túlélte, múlt századi embernek.

Határon éltem. A régi után s az elképzelhető új előtti köztes időben. Úgynevezett dekadens korban, amit újabb keletű szóval és hebehurgya szellemtelenséggel átmenetinek neveznek. Születtem a szintén '44-es Arany László után száz esztendővel. Amíg kicsi voltam, „háborús gyerek”-nek becéztek, csak jóval később lettem „nagy generáció”. Apám előbb katona-, majd malenkij-robot-szökevény volt, az én pelenkám a menekülők vonatának kazántüzénél szárította nagyanyám. Kisiskolás koromban a Szabad Nép propagandájának hatására arról ábrándoztam, hogy a vörös úttörőnyakkendőt az

én nyakamba is személyesen az a Rákosi pajtás fogja kötni, akit otthon – bizalmas gyűlölettel – „Matyi”-ként emlegettek. Közben templomba jártam, vasárnaponként Kornél atyának ministráltam. Kettős nevelésben részesültem. Ötvenhatban, november első napjaiban, a szovjet há-

borús filmek hatására barátaimmal kíváncsiságból laposkúszásban közelítettük meg a Ferihegy körül beásott sorozatvetőket. Az állásokból ránk lóttek egy teljes tárat. Pontosabban fölénk. Nem lettem hős.

Korán s rosszul verseltem, de még időben találkoztam Kalász Mártonnal és Parancs Jánossal, gondolhattam atyai gondviselőmnek Kormos Istvánt, ülhettem Weöres Sándor torontáli szőnyegekkel borított, Törökvész úti szobájában, vodkázhattam Vas István-

nal szentendrei rózsalugasában, füstölhettem tele gonoszul a beteg tüdejű Kálnoky László lakását, evezhettem közös kajákban Marsall Lászlóval.

Akit nemzedékemből egyetlen igaz barátomnak tudhattam, halott. Egy alomból való jó pajtásaimmal ritkán találkozom, amúgy is elmondunk már egymásnak mindent. A most induló ifjú költőseregésre reménytelen gyanakodással tekintek.

Érdekes, hogy a '44-es esztendő a születést illetően már száz évvel ezelőtt sem volt szerencsés évszámának tekinthető, már ami a tehetségek sorjázását illeti. A magyar irodalom története (a „Spenót”) Arany Lászlón kívül mindössze három nevet tart érdemesnek megemlíteni az az évben születettek sorából: Toldy Istvánét (a „nagy” Toldy Ferenc fiáét), Tóth Edéét és Szana Tamását. E három utóbbi közül csupán a népszínművek írójának, Tóth Edének a neve csenghet ma némileg ismerősen. De az egész korabeli, a Bach-korszakban felnőtt nemzedékből is egyetlen óriás emelkedik ki: Mikszáth...

A huszadik század Bach-korszaka (a Kádár-kor) sem kecsegtette a fiatal irodalmat sok jóval. Kevés volt a folyóirat, a könyvkiadó, mi pedig sokan várakoztunk a bebocsáttatásra. Talán annyian, mint a látszatra jóval több lehetőséggel rendelkező maiak. Ránk talán még bizalmatlanabban tekintettek, csakhogy nem az akkori öregek vagy a már „befutottak”, hanem az irodalmi irányítás pártkorifeusai, akik az újonnan feltűnő neveket hivatali szobáik mélyén osztályozták, rangsorolták, a három T szellemében elkülönítették, az együvé születetteket elérhetetlen távolra lökték egymástól.

„Ti mindannyian Weöres fenekéből bújtatok elő” – mondta valamikor a hetvenes évek közepe tájt a külö-

nös emlékezetű Bata Imre. Most kell elismernem: igaza volt. Mint a sárba: mindannyian egyformán beleragadtunk a huszadik század ízlésrendszerébe, költészettanába. Történelmébe, népi-urbánus mondvacsinált fakardcsörtetéseibe, a hagyomány és modernizmus szócsépléseibe, érzésvilágába, a hatvanas évek jellegzetes bútorzatába. Nemcsak mindennapi eszközeink használatával, de szokásainkkal, gondolkodásunkkal is. Adyval kezdtük, József Attilával folytattuk, Weöressel fejeztük be. Közbenközben belekóstoltunk Babitsba, Kosztolányiba, Szabó Lőrincbe, Juhászba, Nagy Lászlóba, Pilinszkybe, Vasba, Kálnokyba és a többiekbe, a műfordítás-irodalom rengetegéről már nem is beszélve. Belőlük lettünk, s persze ebből az embernek nem éppen tetsző korszakból, amely örökséggel, elhasznált nyelvezetével mára nemigen tudnak az újonnan érkezők mit kezdeni.

Rendesen elhasználtuk a mesterek nyelvét, mi tagadás, mint ahogy az új korszak is kimerítette-eldobta magától a régi fogalmak, világviszonyulások jelentésrendszerét. Megkockázatom, hogy talán soha a történelem folyamán nem halt ki annyi szó és jelentésárnyalat a magyar nyelvből, mint az utóbbi évtizedekben. Nem csoda, hiszen a valóság, de az ember maga is zavarban van, ad absurdum már azt sem tudhatja, létezik-e, s ha igen, milyen formában. Eszközök tömege áll elő avval a szándékkal, hogy megmutasson nekünk az ismert, kényelmesen bejárható világ helyett valami mást, konfliktus- és katarzisszegényebbet, valami nyáladzó boldogságpótlékot, ami ugyan nem azonos vele, csak olyan, mint a valóság.

Platón nevezetes barlanghasonlatában a bejáratnak háttal lekötözött

kísérleti alanyok büntetésként kapták, hogy csak a barlang falán átvonuló árnyékokat nézhetik. Ezek a szerencsétlenek voltak az első, meglehetősen pontossággal definiált tévénezők, internetezők, SMS-küldők, fészbukozók stb. Az őket ért kényszerúséget kellett az emberiségnek évezredek véráldozatával önkéntességre változtatnia. Hosszú volt az idáig vezető út – de legalább nem érte meg a világnak.

Mindig van válság. Nagyjából ez az egyetlen, amivel érdemes foglalkozni. A válság dolga, hogy viszonylagos kegyetlenséggel átgázoljon a voltagon. Ha művészeti válság, akkor a művészetben, a zenén, a lírán, a festészetben. A művészet dolga pedig, hogy kikecmeregjen az éppen aktuális válság romhalmaza alól. Még akár a jelenlegi, mesterségesen előállított válsághelyzetben is, amikor Alfred Jarry örökbecsű megállapítása, miszerint a zene „az agyatlanság nótája”, lassan a teljes művészetre leképezhető.

S mit tehet az a művészet, amelynek kiénekeltek a kezéből a varázspálcát, a lehetséges világ ábrázolásának egyetlen eszközét, hogy azt egy soha nem létezett és soha, sehol nem létező, erkölcsi hátországgal nem rendelkező álabstrakcióval helyettesítsék? Az őszinteség kegyetlenségét, könyörtelenségét egy illúzió hazugságaival? Egyelőre úgy tűnik, mintha megadtuk volna magunkat. Lassan ötven éve, hogy nincs új, összefoglaló irodalomtörténetünk. Elmaradtak a klasszifikációk, a helyesbítések, a megváltozott értékszemléletek hitelesített lenyomatai. Az újaknak a sötétben botorkálnia kell a nekik, csak nekik szóló művészeti valóságot megtalálniuk.

De mivel nincsenek odabilincselve a fal elé, mint Platón alanyai, fel is állhatnak, meg is fordulhatnak, s bátran kiléphetnek a szabadba.

Kun László

Geiger György

trombitaművész (Homokmégy, 1944. augusztus 3.)

A hely, ahol nagyszüleim, szüleim éltek és ahol én is felcseperedtem, három bátyámmal egyetemben, Soroksár, egy kis – főleg svábok lakta – község volt. 1950 körül azután a munkásnegyed Pesterzsébettel mesterségesen összeforrasztva Nagy-Budapest XX. kerülete lett. Ettől mi még ugyanúgy vidéki gyerekek maradtunk. Szérűskerti szalmakazlas játék, pecázás a Kis-Dunában, derékig a vízben állva, ha befagyott, ugyanott korizás, ami nem is ritkán szintén a vízben állva (fázva) végződött. Nyáron mezítláb mászkáltunk, fociztunk, mert kényelmes volt, és az a néhány köves út – ahogy akkoriban az aszfaltjárdát nevezték –, de a föld is valahogy tisztább volt, mint mostanában.

A focin és az iskolán kívül még valami összehozta az akkori gyerekeket. Mindenki harmonikázni tanult. Tangóharmonikázni. Havi 50 Ft-ért kaptuk a „másfajta” időtöltés lehetőségét Farkas Antaltól, a hely zenei polihisztorától. Jól ment a játék – már operanyitányokat játszottam (kívülről!) –, de tovább tanulni akkor még nem lehetett a harmonikával. Váltani kellett. De milyen hangszerre? Ez is eldőlt hamarosan, és ebben a véletlen is szerepet játszott. Apám cipőfelsőrész-készítő és -javító műhelyébe betévedt Galambos János, a Rádiózenekar soroksári születésű híres trombitása, aki meggyőzte Apámat, hogy a trombita az igazi jó választás. A harmonika mellé különösen – nyomatékosította –, mert ha majd lagziban fogok játszani (?!), és kifáraszt a trombitálás, pihenésképpen átvehetem a harmonikát. (Ezen a ponton óhatatlanul felöltlik bennem, hogy ha apám műhelyébe történetesen Kovács Dénes tér be cipőt javíttatni, akkor meg most hegedűs lennék?)

Egy évem volt, hogy felkészüljek a konzervatóriumi felvételi vizsgára, és ez János bácsi segítségével sikerült is. Nagy szerencsémre a korszak másik nagy trombitásához, Borst Rudolphhoz kerültem, aki az Operazenekar szólótrombitása volt. Ő a konzervatóriumban és a főiskolán is tanított.

Húszéves koromban – még bőven főiskolásként – elmentem egy operaházi próbajátékra, pusztán azért, hogy megérezsem, a hangulatát, és ha majd egyszer eséllyel indulok, tudjam, mire számítsak. Ám az esélytelenségem nyugalma áthúzta számításaimat. Kijött a lépés, és – óriási meglepetésre – felvettek... első trombitásnak! Ettől nagyon megrémültem, mert még nem álltam készen ilyen komoly feladatra. Ezt a tanárom is pontosan tudta, de a zsűri döntését megvétózni nem akarta. Ijedtemben ezután nagyon elkezdtem gyakorolni, úgyhogy tanárom segítségével rövid időn belül „bevetésre” kész állapotba kerültem. Még három évig jártam a főiskolára, ahol a tanáromban immár a kollégámat is tisztelhettem.

Szimfonikus zenekari rutinom nemigen volt. Amatőr fúvószenekarokban játszottam addig. Az operában azonban a zenekari játék egészen más, és most nemcsak a jóval nagyobb felelősségre gondolok. A fúvószenekarban a trombitás szinte folyamatosan játszik, miközben sok opera esetében, de Wagnernél különösen sűrűn előfordul, hogy akár negyedóráig sincs dolga, és így a zene folyamatába belépni különleges feladat. Ezzel volt is gondom. Eszembe jut egy eset, mikor az idősebb kollégám, ismervé rutintalanságomat, nyugtatgatott: ne aggódjak, figyelmeztet majd, ha be kell lépnem. Én meg is nyugodtam, de egy idő után már kérdőn fordultam felé, ő azonban nagy megdöbbenésemre – aludt. Mire felébresztettem, már csak a karmester villámokat szóró mérges pillantását konstatálhattam. Aznap *A nürnbergi mesterdalnokok* szegényebb lett egy trombitaszólóval. (Lehet, hogy rutinból is megárt a sok?)

Négy évet töltöttem az Operaházban, de nem tudtam megszokni, hogy a zenekar el van dugva a színpad alá, mintha szégyellnék. Ekkoriban többször álmodtam egy furcsa operai forgószínpadról, amely a hagyományostól eltérően nem vízszintesen, hanem függőleges irányban forog. Így időnként a színpadi társulat kerül a zenekari árokba, a zenekar pedig, élen a „hóstenor” trombitással, fel a színpadra, „a fényre”. Ha nem is ilyenformán, de a sors megsegítette „fényre” kerülésemet. Pál Tamás, az Operaház karnagya felkért, hogy játsszam el vezényletével és a rádió zenekara kíséretével az Arutjunján trombitaversenyt.

Jól sikerült a koncert és a rádió zenekarának vezetése, s mivel már régóta keresett szólótrombitást, úgy gondolta, bennem megtalálta a megfelelőt. Nem volt könnyű elhatározás, de operai kollégáim unszolására végül is elvállaltam a felkérést.

Akkoriban, 1970 körül a Magyar Rádió a magyar kortárs zene fellegetvára volt. Szinte napi kapcsolatban állt a zenekar a zeneszerzőkkel. Talán ennek eredményeként is, hamar megkaptam az első nagyobb feladatot: Székely Endre trombitaversenyét mutattam be, majd lemezre is vettük a rádiózenekarral. Ezt a mai napig még nyolc magyar szerző versenyműve követte (Dubrovay, Jereb, Hidas, Patachich, Petrovics, Rózsa, Lendvai, Malek). A szerzők szinte minden esetben kikérték véleményemet a hangszerem virtuóz lehetőségeiről, és csak ez után készült el a darab végleges formájában.

A zenekarban sok tehetséges fiatal rézfúvós játszott, és felvetődött, hogy jó lenne néha együtt muzsikálni. Így jött létre a Modern Rézfúvós Együttes. Rendhagyó módon héttagú lett. Egy baráti társaság, mely kedvtelésből alakult, de profi hozzáállással próbált, játszott, és tulajdonképpen járatlan utakon indult el. Ennek nemzetközi versenygyőzelem, sok rádiófelvétel, hat amerikai turné a Columbia Artist szervezésében, és talán a legfontosabb, hogy egy egész sor nekünk írt, de az utókor számára is fontos, remek kompozíció lett az eredménye. Ránki György műve, *A hétfejű sárkány szerenádja* is ezek között volt, mely a címében is utalt az együttesre, és így a később megjelenő hanglemezeknek ez lett a címadó darabja.

Ez idő tájt neveztek ki a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanárának, s ennek hozadékeként zsűriztem nagy zenei versenyeken és előadást tarthatam az Egyesült Államokban (Új-Mexikóban) hazánk trombitás-helyzetképéről.

„*Játszom a trombitával*”: 1986-ban jelent meg ez a lemezem. Ezen hangzik el – régi operai álmom részleges megvalósulásaként – egy virtuóz trombitaszóló, melynek kíséretét („a színpad alól”) énekesek adják. A lemezcímmel azt próbáltam sugallni, hogy a trombita fújásától eljutottam a könnyed, virtuóz játékig. Hogy ezt elértem, ebben nagy szerepe volt egy hirtelen támadt ötletnek is. Önálló, egész estét betöltő szólóműsorra készülve úgy gondoltam, kellene valami érdekesség, újdonság, egy meghökkenítő műsorszám. Így jutott eszembe Maros Éva a hárfájával, aki akkoriban többször is szerepelt közreműködő szólólistaként a Modern Rézfúvós Együttes koncertjein. Ebben az esetben azonban nem mint szólólistára, hanem egy trombita-hárfa duóra gondoltam. A környezetemben mindenki elvetélt ötletnek találta. Ez engem nem tartott vissza. Sőt! Egy Albinoni-trombitaszonáta lassú tételét játszottuk el együtt. Én rögtön éreztem, hogy ebben több van, mint egy egyszeri kis érdekesség. Egy új, finomabb játék kényszere, illetve lehetősége volt, amit természetes módon követel meg a hárfa finom hangszíne, játékmódja. Arra azonban nem gondoltam, hogy több CD-t is megjelentethetünk, rendszeresen teszünk majd eleget külföldi meghívásoknak, és tucatnyi új művet írnak számunkra jelentős szerzők.

Az új magyar művekkel felfrissített repertoárral felvértezve életképesnek érzem a duónkat még most, a szűkülő koncertlehetőségek idején is, mert tárgyi feltételeiben – meg anyagiakban is – igénytelennek mondható. Koncertjeinkhez csak egy közepes nagyságú terem meg egy karfa nélküli szék szükségeltetik. A többi velünk, bennünk van, és egy személyautóval házhoz is szállítjuk. És

hogy meddig szeretnénk fuvarozni az „árunkat”? Megbeszéltük. Amíg elbírom a hárfát. (Lakástól az autóig – autótól a koncertteremig.) Ez nem igazán művészi szempont, de az imént említett körülmények között egy hangszerszállító alkalmazása már nem lenne rentábilis. Elhatározásunk óta (nehezebb pillanataimban) azzal vigasztalom magam, hogy a hárfán jobb fogás esik, mint egy cementeszsákon, és még szebb is. Így hát – nem is kérdés – cipelem tovább. És később... ha már nem bírom?...

Jóleső érzéssel fogok visszagondolni azokra az időkre, mikor „fáradásaimat” a közönség szeretetén kívül Liszt-, Erdemes Művész és Kossuth-díjjal is elismerték.

Geiger Imre

Gráfik Imre

néprajzkutató, muzeológus (Balatonalmádi, 1944. augusztus 4.)

Soha nem derült ki számomra (nem volt bátorságom megkérdezni szüleimtől), hogy a háborús idők, ráadásul a Balatonfelvidék zaklatott frontvonala menti település szülötteként minnek is köszönhettem világrajöveteltem. Vajon végső elkeseledésben, mintegy utolsó kicsikart gyönyörben fogantam-e, vagy, éppen ellenkezőleg, valami makacs hitben, életigenlő reményben. Bátyám ekkor már hatéves volt.

Utólag visszatekintve sok mindennek és sok mindenkinek hálás lehetek. Szüleim bátyámban (aki, ellentétben velem, a műszaki életben érvényesült) és bennem akarták megvalósítani szociálisan érzékeny emberi és – saját életükben korlátozott – intellektuális vágyaikat. A több generációra visszavezethető földműves és kéz-

Fotó: Simon Csilla

műves ősök erkölcsi tartása és tudáshagyományja, a kétkezi emberek egyszerű és szerény anyagi keretek közötti életmódja, életvitele nemes hagyaték volt.

Kiváló pedagógiai érzékkel bíró s szakmailag fölkészült tanítóim, tanárain, professzoraim voltak a (korszerű, ma már

tervezőjéről, a műépítész Györgyi Dénesről elnevezett) balatonalmádi elemi iskolában, a székesfehérvári (nagy múltú, akkor József Attiláról elnevezett, ma újra régi nevét viselő ciszterci Szent István) gimnáziumban és a debreceni, majd a budapesti egyetemen.

A pályaválasztás, a néprajz fölfedezése számomra szinte törvényszerű volt; az ősök műveltségével tudományosan foglalkozni s a hagyományt átörökíteni, a legnemesebb hivatásnak ígérkezett. Miután tudatosult bennem,

hogy létezik egy végtelenül integratív tudomány, az etnográfia, mely a nép/nemzet kulturális örökségére és a szokás/hagyomány ismeretére alapozódik és annak tiszteletére tanít, nem volt kétséges, hogy mivel kell foglalkoznom. Erősítette ezt a fölismerést a néprajz módszertani sajátossága: a személyes beszélgetéseken alapuló adatgyűjtés s a táj és ember meghatározó kapcsolatát föltáró első tájékoztató terepmunkák élménye.

Azért nem ment minden olyan simán, pontosabban a zavartalanak tűnő fölkészülés egyetemi évei alatt majdnem eltört minden. Néprajzi tanulmányaimat a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kezdtem 1962-ben, ahol magyar–néprajz szakos képzésemet nem tudtam befejezni. 1965-ben ugyanis, miután talán kissé meg-, illetve átgondolatlan szellemi útkeresésem vizuális (pop-artos) tűnődései korlátozottan ám, de nyilvánosságot kaptak; közeledvén 1956 tízéves fordulója, a hivatalos szervek megkülönböztetett figyelmessége révén cselekedetemet politikai (bűn) ügyé kreálták, s fegyelmivel eltanácsoltak az egyetemről. (A történet két regényíró is megihletett, lásd: Mocsár Gábor *Fekete csónak* [Bp., 1968] és Kurucz Gyula *A veszett ember* [Bp., 1984] című munkáit.)

Kemény, mintegy negyedéves munka nélküli tengődés után közel fél év segéd munkásként bújtatott muzeológusi munka következhetett Veszprém megyében. Végül több mint kétesztendő (ideológiai átnevelést célzó) sorakatonai szolgálat várt rám, majd – a feledhetetlen emléké Tálasi István professzor úr segítségével, aki az Eötvös Collegiumban is helyet szerzett – az újrakezdés/folytatás jöhetett az budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán, ahol 1970-ben szereztem magyar

nyelv és irodalom szakos tanári és etnográfus-muzeológusi oklevelet.

Pályakezdőként Budapesten a néprajztudomány legrégebb és legjelentősebb intézményében helyezkedhettem el. A Néprajzi Múzeumban kiemelkedő hivatástudattal és szakmai ismeretekkel rendelkező kollegiális múzeumi közösségbe kerülvén továbbképezhettem magam választott szakterületeimben, és végleg eldőlt: a múzeum az én második otthonom. Hűséges is voltam, maradtam az intézményhez. Igaz, volt egy kisebb közbülső ciklus. Mint ahogy az olvasható rólam egy talán elfogultság nélküli pályarajzból értesülhet róla: „Néprajzkutatói-muzeológusi pályája a Néprajzi Múzeumtól a Néprajzi Múzeumig tart, közben némi – bár egyáltalán nem elhanyagolható – kitérével. A segédmuzeológustól a megyei múzeumi igazgatóig szinte minden grádicsot bejár, és nemcsak fölfelé. Szakmai érdeklődését a sokoldalúság, nyitottság határozza meg, megérintik a néprajz tradicionális területei, miközben szívesen hajózik kevésbé hagyományos vizeken is. Útkeresése talán a szakma útkeresése is, sokoldalúsága végül is valahol egy irányba – valamennyi témájának társadalmi vonatkozásai felé – mutat. Miközben új utakat keres, új problémák megválaszolására vállalkozik, más és más megközelítésben visszatér eredeti témáihoz is. Otthonosan mozog a terepen és a levéltárban egyaránt... Muzeológusként először a Néprajzi Múzeum segédmuzeológusa, majd a közművelődési osztály vezetője, a Magyar Osztály vezetőhelyettese (1970–1986), miközben a múzeumok Néprajzi Szakfelügyeletének több megyében képviselője (1975–1986), s a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum »Alföldi mezőváros« tájegységének felelős

muzeológusa is (1976–1978). Ezután némi kitérő (és nem akármilyen kihívás) következik: a Vas megyei múzeumi szervezet megyei múzeumigazgatója (1986–1993), majd ismét a Néprajzi Múzeum, ahol gyűjteményi főosztályvezető (1994–1998), majd 1999-től gyűjteményvezető főmuzeológus, múzeumi főtanácsos.” (*Varia Bibliographica: Gráfik Imre köszöntése*, összeállította és szerkesztette: Hála József és Máté György, Budapest, 2004, 46 old. Európai Folklór Intézet, EFI Communicationes, 13.)

Néprajzkutató muzeológusként az önálló, szerzői könyvek és a szerkesztett kötetek mellett mintegy 300 nagyobb tanulmányban kíséreltem meg mindazon témák, tárgykörök földolgozását, gondolatok megfogalmazását, amelyek a több évtizedes szakmai tevékenység során megszólítottak. Ha „mérőölköveket” kellene kijelölni, akkor csak a kötetekre szorítkozva a legfontosabbak: *Szállítás és közlekedés Szentendre szigetén*, Budapest, 1971; *Kultúra és szemiotika*, Budapest, 1981; *A magyarországi fahajózás*, Budapest, 1983; *Jel és hagyomány*, Debrecen, 1992; *Vas megye népművészete*, Szombathely, 1996; *Sign in Culture and Tradition*, Szombathely, 1998; *Széki lakodalom*, Marosvásárhely, 2000; *A nyereg*, Budapest, 2002; *Hajózás és gabonakereskedelem*, Pécs, 2004; *Céhemlékek – Guild Relics*, Budapest, 2008.

A múzeumi munkában külön izgalmas lehetőséget jelentettek a kiállítások; a kisebb kamarabemutatók éppúgy, mint a nagyobb, közel ezer négyzetméteres kiállítások. Különböző témákban rendezhettem – hol önállóan, hol másokkal együtt – jelentős érdeklődést kiváltó kiállításokat, mint például: *Velemér völgyi gerencserek* (Budapest, FMH, 1971); *Népi építke-*

zés (Székesfehérvár, Csók István Képtár, 1972); *Rejtett kincsek IV. – Tótkomlós néprajzából* (Budapest, Békéscsaba, 1977); *Kézműipar tegnap és ma* (Budapest, Néprajzi Múzeum, 1978); *The Hungarian Bread* (Cardiff, Reading, Bristol, 1978–1979); *Vásárhelyi hétköznapiak – Plohn József fényképei* (Budapest, Miskolc, Kecskemét, 1981–1982); *Ljudska umetnost na Madzarskem – Narodna umjetnost u Madarskoj – Népművészet Magyarországon* (Ljubljana, Zagreb, Novi-Sad, Beograd, 1984–1985); *Népi díszítőművészet Vas megyében* (Budapest, Néprajzi Múzeum, 1988); *Wiegen – Bölcsők* (Gerersdorf bei Güssing, Freilichtmuseum, 1991); *Nyeregbe!* (Budapest, Néprajzi Múzeum, 2002, Nyíregyháza, 2003); *Ungarsz-kite szedla* (Szófia, Plovdiv, 2003); *Nyeregbe Európa! / V sedlo, Evropa! / Int he saddle, Europe!* (Ljubljana, 2004); *Sattelfest. Historische Sättel, Reitzubehör und themenbezogene Kunstobjekte als Spiegel der ungarischen und internationalen Reitkultur* (Gerersdorf bei Güssing, Freilichtmuseum, 2005).

Életutam, szakmai pályafutásom egy másik értékelője szerint: „A külső szemlélő csak azt látja, hogy szakmai irányultsága és kapcsolatrendszerem mind a Gunda Béla által alapított debreceni 'iskola', mind a Pesten végzett néprajzos generációk felé működőképes maradt. Mindezekkel együtt Gráfik a saját útját járó, szuverén személyiség, akinek a tevékenységét nehéz lenne bármiféle szakmai körbe illeszteni, bármilyen tudományos iránnyal azonosítani. Tevékenységében az etnográfiai témák és az etnoszemiotikai elemzések jól megférnek a népművészettel, a tudománytörténeti feldolgozások a turisztika néprajzi és muzeológiai vonatkozásaival, a fo-

tográfia históriájával. Nem csupán a néprajz/antropológia és az érintkező diszciplínák új eredményeire nyitott, hanem a zenére, a filmre, a fotográfiára és a képzőművészetre is." (Viga Gyula: *Egy gazdag életpálya szerény foglalata*, Vasi Szemle LIX. (2005) 6. sz. 781–784.)

A megszerzett tanári képesítést is igyekeztem hasznosítani. Nem titkolom, szerettem tanítani, jó volt a mindenkor fiatalok körében ellenőrizni a naprakész tudást, s kondicionálni a szellem frissességét. A sors úgy hozta, hogy szakmai tevékenységemnek fontos része lett/volt a tudományos közéletben való állandó jelenlét. S bár nem törtem magam formális elismerésekért, de jó érzés fölidézni, hogy tevékenységemet rangos szakmai díjakkal, kitüntetésekkel is honorálták. S bár nem tartom magam apolitikus alkatnak, egyéniségem meghatározó igénye a szellemi függetlenségre – leszámítva a szinte automatikus és kötelező úttörő és KISZ-es sportbéli és kulturális érintettségemet – mindenkor távol tartott a szervezett és elkötelezettséget elváró szakszervezeti, népfrontos és (párt)politikai mozgalmaktól. Akár elégedett is lehetnék, s valóban nem vagyok elégedetlen, de semmiképpen nem megelégedett!

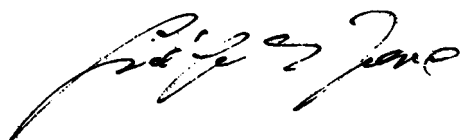
Egy ilyen sokrétű elfoglaltságot, gyakori hosszabb-rövidebb távollétet és szinte megszállottságot igénylő életpálya mögött háttérben persze kellett a megértő és elfogadó család is. Ezt is megkaptam, itt is köszönet

és hála érte. Feleségem és a két lány között egy fiúgyermek, olyan „ötös fogat” volt, mely – reményeim szerint – nemcsak nekem, hanem minden tagjának biztosította az érdeklődésének és egyéniségének leginkább megfelelő életlehetőséget.

70 felé – különösebb egészségügyi gondok nélkül – meggyőződésem, hogy eljött az ideje a szakmai és a közéletből való fokozatos és tapintatos visszahúzódnak. Úgy is fogalmazhatnék, hogy alkonyodik, ám a jó és értékes emberi kapcsolatok élnek, sőt újakkal gazdagodnak. A világ pedig továbbra is tele van fölfedezni való élménnyel, melyeket ugyan visszafogottabban, mértéktartóbban kell, illetve lehet élvezni. Ezért is értékelődik föl s kerül előtérbe mind lakóhelyemen, Szombathelyen, mind szülővárosomban, Balatonalmádiban (utóbbiban egy élő patak menti szerény kis nyaralóház nyugalmában) a szépirodalom olvasása (pótlása), a zenehallgatás. A szellem pallérozása mellett nem maradhat el a test kondicionálása sem; nyáron kerékpározás, télen síelés, igaz ugyan, hogy közben a szükségesnél kevesebb természetjárás, séta tölti ki napjaimat.

A lényeg azonban a nyugdíjas évek legnagyobb ajándéka: az idővel és a térrel szabadon rendelkező, független ember szabadsága!

Kell-e ennél több? Aligha.

Pritz Pál

történész (Budapest, 1944. augusztus 8.)

Áldott emlékű szüleim iparosemberek voltak. Édesapám asztalosmester, édesanyám műhímező volt. A német eredetű családban – emlékem szerint – szemernyi kétely sem merült fel a tekintetben, hogy magyarok lennénk vagy sem. Mai ésszel visszatekintve csak fájlalni tudom, hogy nálunk ismeretlen volt a Deutschung-tudat.

1949-ben üzemünket államosították. A történelem iránti érdeklődésem elég hamar megmutatkozott. 1962-ben az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban érettségiztem, 1968-ban az ELTE Bölcsészettudományi Karán szereztem diplomát történelem és tudományos szocializmus szakon.

1969 augusztusától (rövid megszakításokkal) 2006 végéig a Magyar Tudományos Akadémia központi apparátusában dolgoztam. A tudományszervező/tudománypolitikai munka mellett végeztem történeti kutatásaimat. Történelemszemléletemre Pamlényi Ervin gyakorolta a legjelentősebb hatást. Az ELTE-n sok esztendeig mellékállásban, 2008-tól 2013-ig főállásban oktattam. 1997 óta vagyok egyetemi magántanár, tehát professzor.

Az MTA központi apparátusában végigjártam a ranglétrát, s 1993-tól 2006 végéig vezettem a társadalomtudományi főosztályt. Érdemben leginkább a hetvenes évek első felében, valamint az 1996 és 2002 közötti időszakban tudtam a legtöbbet tenni. Részese lehettem annak a csapatmunkának, amely a legrangosabb hazai tudományos műhely munkáját akarta – és tudta is – korszerűsíteni.

Ezekben az években vált véremmé, hogy a tudományos munka jelentős mértékben az alázatról is szól. Mulatságos dolog nézni a nagyképű, de valójában tudatlan hólyagokat, az öntelt félművelteket. Mennél többet tud az ember, annál alázatosabbnak kell lennie.

Akadémiai tisztviselőként azért igen sok mindent megtanultam a döntési folyamatok alakulásáról/alakításáról, a hatalom természetéről, annak embert formáló/deformáló hatásairól. A tudományszervező, tudománypolitikai munka során lett igazából világos számomra, hogy a történet nem azonos a történelemmel.

Az MTA doktora kitüntető címet 2000-ben nyertem el az 1999-ben megjelent, *Pax Germanica* című könyvemmel, amelyben azt vizsgáltam meg, hogy Adolf Hitlernek és rendszerének milyen elképzelései voltak Európa jövőjéről. Természetesen szörnyű elképzeléseik voltak. Ezt addig is lehetett tudni, de a globális tudás számos esetben szétfoszlik, ha nem épül a részletekben is fundált, tárgyyszerű ismeretre, részletes elemzésre.

Eddig 25-nél több könyvön szerepel különböző formában – szerzőként, társszerzőként, szerkesztőként – a nevem. Legnagyobb visszhangot a Bárdossy

Lászlóval foglalkozó írásaim váltották ki (ami természetesen elsősorban a témának tulajdonítható).

A történésznek az a dolga, hogy legjobb tudása szerint segítse a múlt megismerését. Világnézeti semlegesség nem létezik. Tehát én is prekoncepció alapján nyúlok a múlt bármely vizsgált kérdéséhez. Ám komoly szakember a megismert források, társtudományi eredmények, módszertani felismerések alapján korrigálja előfeltevéseit. Mindennek révén pedig közelebb kerül a múlt valóságához. A történész és a politikus között az a döntő különbség, hogy míg az előbbinek elemi célja a múlt hiteles feltárása, az utóbbinak elemi érdeke politikai céljainak elérése. Tehát merőben más a mentalitásunk. A történésznek az okoz örömet, ha mennél többet tud hitelesen a múltból megmutatni. A politikus számára ez adott esetben végzetes lehet. A politikus a múltat példatárként használja, a múlt tényeit politikai céljai szerint csoportosítja.

Az eltérésből nagy hiba lenne erkölcsi kérdést fabrikálni. Vannak erkölcsstelen történészek, és akadnak erkölcsös politikusok is.

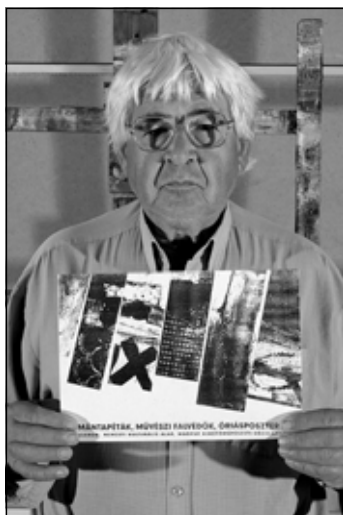
Alapjában boldog vagyok, hogy történész lehetek. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy napjainkban a múlt megismerhetőségébe vetett hittel elsöprő sikert nem lehet aratni, de azt is tudom, hogy ebben a kérdésben az állásfoglalást döntően a korszellem motiválja. Amíg a XIX. században a túlzott derűlátás volt a jellemző, addig ma inkább a borűlátás. A kérdést azonban nem az dönti el, hogy arról miképpen vélekedtek, vélekedünk mi, a történelemnek változó, továbbsodródó, még be nem fejezett életű emberei, hanem az, hogy vannak-e eszközeink a história megismerésére. Vannak.

M. Novák András

festőművész (Kaposvár, 1944. augusztus 17.)

Mi a macsics?!

Adódik az alkalom és növekszik a készítés tollat ragadni most, hogy a Hungart Jogkezelő Vizuális Társaság elnökének, Sárkány Győzőnek elgondolkodtató jóindulat révén, rólam is születőben van egy katalóguskönyvecskéje, illetve hogy időközben hetvenéves leszek. Amúgy ez festőnek nem javallt: beszélni, írogatni (klasszikus kompenzációs helyzet

a „kikérdezett”, a „nem mondhatom el senkinek” állapot), és mégis!

Kérem, én kortárs művész vagyok! Társa a Kornak, melynek milyensége tükröződik művészetünkben is.

Világítsa meg ezt csak egy „játék”. Valaki kiválaszt valami jóféle idegen szót (például az Idegen szavak szótárából): mi a macsics? Mindenki papírra veti pár szavas vélekedését „a valamiről”, majd a játékmester felolvassa mindet, előzőleg közjük keverve az igazi meghatározást is.

Eddigi játékainkban még soha senki nem találta el az igazit! Mert amit nem tudtunk, azt azonnal tudtuk. Tudtuk, a tudás határtalan, uralhatatlan, nyomasztó és magának való. Tehát minket sem érdekelt, saját egónk szerint asszociálgattunk, zavaroskodtunk, győzködtük a másikat a mi „hazugságunk” elfogadására. Így voltunk-lettünk vidámak, szabadok, egyenrangúak, sem buták, sem okosak – kortársak.

Az a kölcsönös függőség, ami a Föld és az Ember között fennállt (és

áll), itt létünk értelme, élıhetőségünk körülményei, minősége, örökös egymásra figyelést követelt, kérdéseket szült, válaszokat keresett. Hitek, filozófiák, tapasztalat, tudományok, művészetek hatva egymásra is tették ezt.

Időközben bütykölt magának az ember egy-két gépet, vegyszert, miegymást. Ami növelte önhiıtségét, hogy most már egy maga teremtette, he-

donista fogyasztói világban felejtethi korábbi kultúráját, művészetét is.

Nagyjából az izmusok kora óta a művészek, a művészet korábbi „alkalmazott” volta szüntével (transzcendens, vallásos, reprodukciós, politikai), a klasszikus művészet formai, mesterségbeli örökségének darabolásával, átrendezgetésével (még jó esetben!), némi anarchiával – sokszor csupán a deviancia, a beteges önmegvalósítás egoizmusszintjén – a mindenki művész, minden művészet „demokráciájával” folyik a „termelés”.

Ott vagyok én is.

A csak „játék” mellett engem még érdekel, hogy mi a macsics, hogy hová lettek a régi, és hol vannak az új, ebből az egész vitatható jelenből kivezető utak. (Legalább egymás felé!)

Vihar Judit

irodalomtörténész, műfordító, haikuköltő (Budapest, 1944. augusztus 28.)

Születésem dátumát illetően a szüleim később azt mondogatták, hogy biztos bolondnak fogom őket tartani azért, mert a második világháború legviharosabb éveiben gyermekvállalásra adták a fejüket. Soha nem gondoltam ilyet – hiszen ha nem ezt tették volna, akkor ma nem lennék. A legnehezebb időszakban születtem, anyám köménymaglevessel táplált, mást nem tudtak főzni abban az időben. Négy hónapos koromban feleakkora súlyom volt, mint két hónaposan. Apám a vonat tetején utazott el a fővárosból Debrecenbe, hogy mécseset, egy kis krumplit, hagymát, kenyeret hozzon a családnak.

A háború után a meleg családi légkör, a kultúra szeretete sokat jelentett a nagy szegénységben. Apám, Vihar Béla (akinek életében tizenhárom kötete jelent meg) akkoriban a versírásból nem tudott megélni, iskolában tanított édesanyámmal és anyai nagymamámmal. A pénzromlás a háború után olyan nagyfokú volt, hogy a délben kapott fizetés estére már csak a felét érte, így minél hamarabb el kellett költeni. De nemcsak a szegénységet kellett elviselnünk. Nemsokára öcsém született, aki hároméves korában agyvelőgyulladásban megbetegedett, s ettől elfelejtett beszélni. Termetre gyarapodott, de szellemileg olyan volt, mint egy kis csecsemő, etetni, itatni kellett, nem volt szobatiszta. Éjszakánként rikoltozott, nem tudtunk tőle aludni. Dupla szegénység szakadt ránk, mindennapos volt a kölcsönkérés.

Egy napon, mikor együtt sétálgatott a család, összetalálkoztunk Illyés Gyulával. Szavai máig rögzültek bennem: „Neked, kislányom, olyannak kell lenned, mint a napsugár, hogy enyhíts szüleid fájdalmán.”

1986-ban, mikor először Japánban jártam, és emléktárgyként órákat vásároltam a családnak, barátoknak, csak odahaza vettem észre, hogy a tizenegy órával mindenkit megörvendeztettem, nekem viszont megmaradt a régi, felhúzó szerkezet.

A Radnóti Miklós Gimnáziumban, ahová iskolába jártam, további ösztönzést kaptam a nyelvek, az irodalom tanulására. Az orosz tagozaton felső fokon meg lehetett tanulni a nyelvet. Szerettem idegen nyelven olvasni, a könyvek jelentették a legnagyobb örömet. Sok költő, művész, irodalomtörténész járt fel a lakásunkra, többek között Komlós Aladár, az irodalomtörténész és felesége, Palotai Erzsébet művésznő. Amikor még kicsi voltam, ők tanítottak meg lépcsőn járni. Kamaszkoromban pedig Komlós Aladár jelentőségteljesen azt mondta, hogy irodalomtörténész lesz belőlem. Ma sem tudom, mit látott meg bennem. Akkor ezen csak mosolyogtam, el sem tudtam képzelni, hogy később valamilyen foglalkozásom lesz.

Az egyetemi évek alatt – apám biztatására – kezdtem el japánt tanulni, s tanárunk, Hani Kjóko – aki zenészként, Bartók tisztelete miatt jött Magyarországra,

s tizenegy évet töltött itt, majd visszatérve Japánba, megalapította a Kodály Intézetet – azt javasolta, hogy fordítsak szépirodalmat. A hatvanas években ő adta a kezembe a későbbi Nobel-díjas Ōe Kenzaburó novelláit, amelyek fordításai megjelentek a Nagyvilág című folyóirat hasábjain. Ez a lap nyitott kaput akkoriban nálunk a világirodalomra, az értelmiség rendszeresen olvasta. Az egyetemi tanulmányok alatt mi, japánosok, kezdtünk a japán követségre járni, de az egyik ilyen alkalom után behívtak az egyetem tanulmányi osztályára, ahol azt mondták, ha továbbra is kapcsolatot tartunk fenn egy imperialista állam követségével, akkor kirúgnak az egyetemről. Így aztán többé nem mentünk oda.

1975 óta tanítok a felsőoktatásban, eleinte főként orosz az ELTE-n, majd a kilencvenes évektől Miskolcon és a Károlin japán nyelvet és irodalmat. Mindazt, amit a felsőoktatásról tudni kell, Szőke Györgytől tanultam meg. Zseniális pedagógus, igazi humanista volt. Tőle vettem át a rendszerváltáskor a huszonöt tanárból álló tanszék vezetését. Ez a munka tizenhét éven át tartott, egészen 2006-ig, a tanszék megszűnéséig. Ezután a négy főre zsugorodott oktatói gárdát a bölcsészkar orosz tanszék fogadta be.

A rendszerváltás után megnyíltak a lehetőségek, a Miskolci Bölcsész Egyesületben kezdtünk többen – Hidasi Judit, Kiss Ilona, Wakai Seiji – japánt tanítani a hallgatók kérésére. Itt kezdtem el japán irodalmat tanítani, akihez szükség volt tananyagokra, így született meg *A japán irodalom rövid története* című könyvem. Ez az egyetem ragyogó kezdeményezés volt kiváló tanárokkal, de sajnos anyagi okok miatt elbukott. A hiányzó úrt később a Károli-egyetem japán tanszéke töltötte be.

Az ezredforduló nagy változást hozott az életembe. Fiam, Mártonfi Attila nyelvész hívta fel a figyelmemet a World Haiku Festival 2000-re, melyet Londonban és Oxfordban rendeztek meg. Előzőleg már sokat foglalkoztam a haikuval, 1996-ban jelent meg *Macuo Basó legszebb haikui* című kétnyelvű válogatásom, melyben egy-egy költemény sokféle magyar fordításával együtt mutatkozott be. A kötet jó néhány hétig vezette a vásárlási toplistákat.

2002-ben határoztam el, hogy lefordítom Macuo Basó legszebb verses útinaplóját, az *Észak ösvényein* címűt, de előtte egy nemzetközi csapattal végigjártam azt az utat, amelyet Basó 350 évvel ezelőtt tett meg, hogy a fordításom hiteles legyen. Utunkról az NHK, a japán nemzeti televízió filmet is készített, melyet az egész világon vetítettek. 2003-ban elkészült a fordításom, de a gyönyörű kiállítású könyv megjelenésére anyagi okok miatt 2012-ig kellett várni. A mű pontosan azon a vidéken játszódik, ahol később, 2011-ben iszonyú pusztítást végzett a földrengés és szökőár, tönkretéve az egyik legszebb, leglátványosabb területet. Ezt a következő háromnyelvű haikuban próbáltam megfogalmazni:

三月十一日
桜に散る
血の涙

Március 11 –
csereznyevirágra hulló
vérző könnycsepp

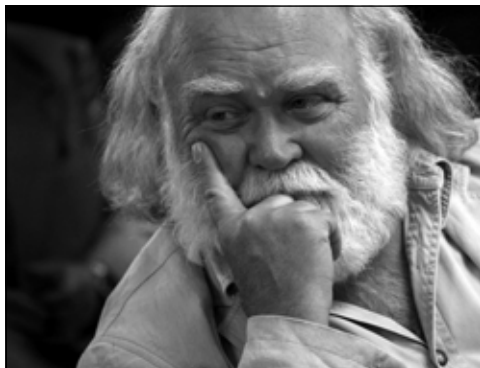
11 March –
bleeding teardrop is falling
on cherry blossom

Mint a Magyar–Japán Baráti Társaság elnöke, nagyon sok programot szervezek, melyekkel a japán kultúrát népszerűsítjük. Így került sor 2010-ben Pécsen, az Európai Unió kulturális fővárosában a Világ Haiku Fesztivál meg-

rendezésére, melyen a világ minden részéről vettek részt haikuköltők Japántól Kanadáig, Dániától Romániáig. Ugyanebben az évben jelent meg az általam szerkesztett, bevezető tanulmánnyal ellátott *Ezer magyar haiku* című kötet, melyben 264 magyar költő haikui olvashatók. Immár tizenhárom éve rendszeresen találkozunk a Magyar–Japán Baráti Társaság haikuklubjában, ahol haikuk írásával, fordításával és bírálatával foglalkozunk.

Böjte József

filmrendező, producer, újságíró (Vác, 1944. szeptember 1.)

Még vagyok!

Hetvenéves leszek? Nem hiszem el... Valami vallomást, valami lezárásfélét kellene írnom, de nem zárok le semmit. Még előrenézek, mert sok a baj. Szívesebben írnék arról, mi mindent kéne tenni, hogy az országunk jobb és élhetőbb legyen, hogy ne legyen ennyi szegény ember, hogy legyen minél több értelmes fiatal, aki átlátja azt, ami itt történt és történik, és előbb-utóbb felismeri, hogy mi a teendő. Ebből a szempontból persze eszembe jut az életem néhány olyan eseménye, amikor azt gondoltam, hogy fontos az, amit csinállok. Népművelés a hivatásom. A művészet csak eszköz.

Koromból adódóan részese voltam az amatőr művészeti mozgalom hőskorának (a hatvanas évektől a kilencvenes

évekig). A mozgalom progresszív része jórészt az öntevékenység kibontakoztatását, a kulturálódást és az önkifejezés szabadságát szolgálta. Versmondó voltam, színjászó együtteseket vezettem, sokszor sikerrel, a Pinceszínházban például az *Élmunkás téri történet* című drámám nagy visszhangot váltott ki, és a néptánc-, táncházmozgalomban is jeleskedtem együtteseimmel és írásaimmal. Jól éreztem magam ebben a kicsit szabadabb, minőséget követelő, némileg ellenzéki világban, amely inkább az akkori hatalom buta és műveletlen apparatcsikjainak átverésében, a korlátozott művészet és a politikai falak tologatásában, tágításában merült ki, mintsem valami konkrét politikai ellenzékiességben. Igyekeztünk értékeket létrehozni. Sok tanítványom életét befolyásoltam jó irányban, ezek a visszajelzések jólesnek.

Aztán elcsábultam a film, elsősorban a dokumentumfilm felé, és nagy élvezettel tanultam Takács Gábortól, Csőke Józseftől ízlést, tempót, szigorú realitásvizsgálatot, szociológiai szemléletet, és persze magát a szakmát. A Katonai Filmstúdióban, ahol dramaturgként dolgoztam, csak akkor engedtek rendezni, amikor már díjakat nyertem a televízióban és a